

[XVI. évfolyam, 2. szám]

**Mozi, installáció, videóchat.Fenomenológia a vizualitás
kortárs tereiben**

Mozi, installáció, videóchat. Fenomenológia a vizualitás kortárs tereiben

Ajánló

Az angolszász filmtudomány a kilencvenes évek elején fedezte fel a fenomenológiát. A fenomenológiai vizsgálatok elsősorban francia, egzisztenciális vonulatára alapozva a filmfenomenológia a kétezres évek elejére önálló arculattal rendelkező irányzattá nőtte ki magát: Vivian Sobchack, Jennifer M. Barker, Laura U. Marks könyvei és tanulmányai megkerülhetetlen pontjai lettek a filmtudománynak. Fordulatot a mintha lanyhuló diskurzusba a *Chiasmi International* fenomenológiai folyóirat 2010-es, filmmel foglalkozó különszáma hozott, amely először közölte Merleau-Ponty 1953-as előadásának a jegyzeteit, amelyben – a mozi korábbi ritka említéseitől eltérően – valóban a mozgás művészeteként elemzi a filmet. Nem kis részben ennek az anyagnak a feldolgozásán alapult az a nagyszabású kötet, amely a bukaresti *Studia Phaenomenologica* filmfenomenológia különszámaként jelent meg 2016-ban.

Magyar nyelvterületen a terület lényegében teljes hiányát a *Metropolis* 2004-es, mérföldkőnek számító száma oldotta fel, amely nem csak Merleau-Ponty korai előadását közölte, hanem a fenomenológia és a film lehetséges összefüggéseiről szóló filozófiai tanulmány mellett a filmfenomenológia angolszász irányzatának szerzőitől is megjelentetett fordításokat. A terület legkorábbi hazai kutatója Tarnay László, aki a kognitív filmtudomány felől érkezve a kétezres évek közepétől publikál a filmfenomenológiához kötődő tanulmányokat angol és magyar nyelven, továbbá Vivian Sobchack első magyarországi látogatása is egy általa szervezett konferenciához kötődik. A 2010-es évek derekán az *Apertúra* publikálta Sobchack két különösen fontos, témába vágó tanulmányát magyar nyelven, valamint a *Kellék* filozófiai folyóirat rövid tematikus összeállítást jelentetett meg. Az egyetlen teljes egészében a filmfenomenológiának szentelt magyar nyelvű könyv 2018-ban jelent meg Gyenge Zsolttól *Kép, mozgókép, megértés: egy fenomenológiai filmelemzés elmélete* címmel.

A filmfenomenológiával foglalkozó magyar nyelvű írások közül a legnagyobb hatást Vivian Sobchack *Amit az ujjaim tudnak* című tanulmánya váltotta ki, amely egyszerre növelte meg a filmfenomenológiai kérdések iránti magyar érdeklődést, és tette viszonylag egysíkúvá a képet, amelyet az olvasó a film és a fenomenológia lehetséges kapcsolatairól kialakíthat. Ennek

megfelelően a fókusz leginkább a látás testi tapasztalatának leírására és a film multiszenzoriális percepciójának, a filmkép haptikusságának a megértésére irányult.

A célunk ennek a tematikus számnak az összeállításával az volt, hogy egyrészt a filmnek feltehető fenomenológiai kérdések viszonylagos egyneműségét újra megnyissuk, másrészt hogy mind a bevont filozófiai megközelítésekben, mind a vizsgált jelenségek tekintetében tágasabbá tegyük a filmfenomenológia hazai recepcióját. A szerkesztői folyamat során kiemelt szempont volt a korábbi, főleg Merleau-Pontyra fókuszáló diskurzus mellett a német és francia filozófiai fenomenológia szerzőinek filmre és egyéb mozgóképes médiumokra vonatkoztatható, kevésbé feldolgozott gondolatainak felmutatása.

Első szempontként fontos volt számunkra, hogy a mozifilm hegemon értelmezésével szemben a mozgóképes gyakorlatok sokfélesége, a „filmszerűtlen” film (uncinematic – Victor Burgin) is megjelenjen: home videó, videóinstalláció, videóchat, kiterjesztett mozi, egy másik mozi, művészek filmjei, kiállított mozi. A közölt tanulmányok mellett érvelnek, hogy a „fénykép” vagy a „film” nem egyetlen médiumhoz tartozó alkotások, hanem konceptuális tárgyakként is leírhatók. Továbbá ettől elválaszthatatlan a filmekre irányuló figyelem minőségének sokfélesége, a koncentráció és a szétszórtság játéka, valamint annak intézményi és politikai vonatkozásai. Korábbi filmfenomenológiák – mint például Meunier 1969-es kötete, amelyre két lefordított tanulmány is hivatkozik – azért is kerültek újfent a kortárs filmfenomenológia kérdéseinek a középpontjába, mert az egyes „filmes módokhoz” a figyelem eltérő problémáit és szerkezetait társítják. Figyelemre méltó, hogy az itt közölt szövegek nem a magányos néző észlelési folyamatait helyezik a középpontba, hanem az észlelés problémáját mediális, kommunikatív, szociális és temporális aspektusai felől közelítik meg.

Annak érdekében, hogy feloldjuk a fenomenológiai vizsgálatok gyakran megfigyelhető zártságát, fontos célkitűzés volt a szám összeállításakor olyan szövegeket találni, amelyekben a fenomenológia által vizsgált kérdések átfordíthatónak bizonyulnak a feminizmus, az ökokritika, a média és kultúratudományok releváns összefüggéseire.

Legvégül pedig az is kiemelt szempont volt, hogy olyan tanulmányokat válogassunk, amelyek elemzési gyakorlatokban is felmutatják a fenomenológiai megközelítések erejét és eredetiségét.

A számot szerkesztette Gyenge Zsolt és Török Ervin.

Tartalomjegyzék

A vizualitás kortárs terei

David Norman Rodowick: Virtuális jelenlét a térben

Christian Ferencz-Flatz: Tíz tétel a videóchat realitásáról. Egy fenomenológiai leírás

Gyenge Zsolt: Tévelygő utazók a képernyők között. A mozgóképes installációk tapasztalatának fenomenológiai leírása

Szegedy-Maszák Zoltán – Török Ervin: Az anyagon túl. Interjú Livia Nolasco-Rózsással

Figyelem és azonosulás a filmben

Jennifer M. Barker: Film és gyerekjáték

Török Ervin: A hős a poszthumanista dokumentumfilmben. *Hűség* (Szekeres Csaba, 2019)

Vivian Sobchack: „Én, engem és magam”: A home movie kísérteties hatásáról

Fenomenológia, ökológia, feminizmus, dekolonialitás

Tarnay László: A (szenzoriális) mozgókép etikai vonzatai egy (poszt)antropocén korban

Vincze Teréz: Női érzékek – Rendezőnők nőalakjainak fenomenológiai olvasata

Árva Márton: Perspektívaváltások. A filmfenomenológia és a dekoloniális gondolkodás lehetséges párbeszédéről

© Apertúra, 2021. tél | www.apertura.hu

webcím: <https://www.apertura.hu/2021/tel/xvi-evfolyam-2-szam-mozi-installacio-videochat-fenomenologia-a-vizualitas-kortars-tereiben/>

